

A szégyenérzet mint lelki magatartás megjelenése a Bibliában

Érdeemes azzal kezdeni, hogy megkeressük, hol jelenik meg legelőször a Bibliában a szégyenérzet. Nem is kell sokat lapozgatnunk, hogy ráleljünk az első utalásra, ami már önmagában is jelzésértékű a téma jelentősége szempontjából. Közvetlenül Éva megteremtése után és a bűneset leírása előtt vagyunk, amikor is ezt olvashatjuk: „Voltak pedig mindketten mezítelenek, az ember és az ő felesége, és nem szégyelltek.” (1Móz 2,25) Rögtön adódik is több, igen nehéz kérdés: Mire vonatkozik pontosan az, hogy „nem szégyelltek”? A mezítelenségükre, vagy valami másra? Egymással szemben nem szégyenlősködtek, vagy arra kell gondolnunk, hogy Isten előtt nem szégyelltek magukat? A mezítelenség itt fizikai vagy lelki értelemben értendő? A szemérmesség hiányára utalhat ez az ige? Ha még nem volt bűn, akkor egyáltalán miért tartja szükségesnek a Biblia megemlíteni, hogy az első emberpárban nem volt szégyenérzet? Nagyon komoly kérdések ezek, és kellő alaposággal kell körbejárjunk ezt az igét, hogy helyes válaszokat találjunk. Ezek ugyanis meghatározóak lesznek a későbbi következtetések levonása szempontjából.

Kezdjük a mezítelenség kérdésének tisztázásával, ugyanis ennek a helyes értelmezése alapvető fontosságú a többi kérdés megválaszolásához. Ahhoz, hogy eldöntsük, a mezítelenség fizikailag vagy lelkileg értendő, nézzük meg az eredeti kifejezést és annak egyéb előfordulási helyeit az Ószövetségben. Az 'áróm héber szó lett mezítelenségnek fordítva, ami annyit jelent: meztelen, csupasz.² Ebből még mindig nem dönthetjük el teljes bizonyossággal a fizikai vagy lelki vonatkozást, de ha megnézzük ugyanennek a szónak az egyéb ószövetségi megjelenéseit, akkor már nyilvánvalóvá válik, hogy a fizikai meztelenségre utal itt az ige. 14 helyen³ találkozunk még pontosan ugyanezzel a kifejezéssel, és kivétel nélkül mindenhol egyértelműen a ruha nélküli, fedetlen emberi testre vonatkozik. Jób 1,21-ben például így olvashatjuk: „És mondta: Meztelen jöttem ki az én anyám méhéből, és meztelen térek oda vissza. Az Úr adta, az Úr vette el. Áldott

legyen az Úr neve!” Egyértelműnek tűnik tehát, hogy a „nem szégyellték” szókapcsolat itt kizárólag a fizikai mezítelenségre vonatkozik, és ily módon a szemérmesség hiánya is társulhat ehhez a gondolathoz.

Azonban ennél mégis árnyaltabb a kérdés. Ismét az eredeti jelentéshez kell visszanyúlnunk, és megnéznünk, milyen szó szerepel a héberben a szégyellték kifejezés helyén. Addig még semmi meglepő nincs, hogy a bós ige olvasható az eredeti szövegben, az viszont már fölöttébb érdekes, hogy a bós száz előfordulásából egyedül ezen a helyen találhatjuk az ige hitpaél participium alakban! A hitpaél ige törzs jelentés tartalmában reflexív, azaz visszaható (például szégyelli magát), és reciprok, azaz kölcsönös jellegű (például beszélgetnek egymással).⁴ Ennek ismeretében, az ige hely értelmezése kapcsán az kezd körvonalazódni, hogy az első emberpár egyrészt nem szégyellte magát Isten előtt, mert még büntelenek voltak, másrészt egymással szemben sem volt szégyellni-, takargatnivalójuk. Egyszerre vonatkozik tehát a jelentés az Istennel és az egymással való viszonyra. Úgy utal a vizsgált kifejezés a mezítelenségre, hogy előrevetítve mutatja be a bűneset után megjelenő, szégyenvezérelt magatartást, ami a fizikai mezítelenség vonatkozásában szemérmességet egyaránt jelöl.⁵ Talán úgy érthetjük meg ezt legjobban, ha ezt mondjuk: Ádám és Éva, mielőtt bűnbe estek, még nem szégyellték magukat sem Isten, sem egymás előtt, de a bűnbeesés után meg fog jelenni a szégyenérzet az életükben.

Éppen ez a jövőbe tekintő mozzanat a fő oka annak, hogy miért említ a Biblia egy olyan lelki magatartást, nevezetesen a szégyenérzetet olyan környezetben, ahol az nem is értelmezhető. Az 1Móz 2,25 ugyanis arról tanúskodik, hogy egy bűn nélküli világban nincs szégyenérzet. De akkor mégis miért találjuk az ige hely végén ezt a rövid, első ránézésre talán jelentéktelennek tűnő megjegyzést: „...és nem szégyellték”? Isten szempontjából nézve válik teljesen világossá a kérdés. Figyelembe véve azt, hogy Isten pontosan tudta: az ember hamarosan bűnt fog elkövetni, valamint az 1Kor 10,11-ben írásba foglalt alapelvet,⁶ egyedül arra a következtetésre juthatunk, hogy minket, pontosabban minden kor olvasóját kívánja tanítani ezáltal is Isten, és figyelmeztetni arra, hogy a bűn hogyan jelenik meg és működik az emberi természetben. Ezt megértve talán sikeresebben vehetjük fel a harcot ellene.

De van még egy dimenziója ennek: Isten éppen ezzel a rövid félmondattal vet alapot annak, hogy a bűneset utáni, megromlott gondolkodásból fakadó

magatartásformákért a szégyenérzet is felelős. Nem mondhatjuk, hogy kizárólag a szégyenérzetből fakadnának, hiszen nem tudjuk pontosan, milyen folyamatok révén munkálkodik természetünkben a bűn,⁷ de ezen a ponton annyit már biztosan megállapíthatunk, hogy alapvetően határozza meg eltorzult gondolkodásunkat.

Ahhoz, hogy még jobban megértsük a szégyenérzet mibenlétét és működését, meg kell vizsgálnunk az első emberpár bűneset utáni reakcióit. Szükséges ehhez az egész igeszakaszt idéznünk 1Móz 3,7-től 3,13-ig:

„És megnyilatkoztak mindkettőjük szemei, s észrevették, hogy mezítelenek; fügefalevelet aggattak azért össze, és körülkötőket csináltak maguknak. És meghallották az Úr Isten szavát, aki hűvös alkonyatkor a kertben járt, s elrejtőzött az ember és a felesége az Úr Isten elől a kert fái között. Szólítá ugyanis az Úr Isten az embert, és mondta neki: Hol vagy? És mondta: Szavadat hallottam a kertben, és megfélemlettem, mivelhogy mezítelen vagyok, és elrejtőztem. És mondta Ő: Ki mondta neked, hogy mezítelen vagy? Avagy talán ettél a fáról, melytől tiltottalak, hogy arról ne egyél? És mondta az ember: Az asszony, akit mellém adtál, ő adott nekem arról a fáról, úgy ettem. És mondta az Úr Isten az asszonynak: Mit cselekedtél? Az asszony pedig mondta: A kígyó ámított el engem, úgy ettem.”

A legelső részlet, amire felfigyelhetünk, az, hogy a szemléletmódjuk változott meg. Szemeik megnyilatkozását és azt a mozzanatot, hogy észrevették mezítelenségüket, nem értelmezhetjük kizárólagosan az emberi érzékelésben végbemenő változásként, hanem szükségszerűen és mindenekelőtt jelenti ez a gondolkodásukban beállt elemi fordulatot. Ezt támasztja alá az itt szereplő 'érom kifejezés is, ami a testi meztelenségen túl a lelki mezítelenségre és védtelenségre is mutat. Nehezen érthető ez az emberi gondolkodásban megjelenő alapvető változás, hiszen nem tudjuk igazán elképzelni, milyen lehetett az ember bűn által még meg nem rontott szellemi tevékenysége. Annyi viszont bizonyos, hogy az Istentől származó szeretet és béke helyébe a büntudat és a félelem lépett, amely egyre nagyobb teherként nehezedett Ádám és Éva szívére. Egyszerre csak rádöbbenetek tettük valódi voltára, és ez mélységes szégyenérzetet szült bennük. Az a fajta szégyenérzet lett úrrá rajtuk, ami akkor jelenik meg az ember lelkeségében, amikor valami rosszat tesz, azaz bűnt követ el.⁸ Azonban a bűn tragikus sajátossága, hogy a büntudatból fakadó szégyenérzet, az Isten iránti

bizalmatlanság és a szeretetében való kételkedés felszítása révén, menekülésre késztet bennünket az igazi és mély szembesüléstől, bűneink őszinte beismerésétől és megbánásától. Így vezet a bűn elkövetése törvényszerűen félelemhez, öngazultságához és a felelősség áthárításához, amint arról az igeszakasz további része egyértelműen tanúskodik.

Ennek a folyamatnak a pontos működését lehetetlen lényegében megragadni, hiszen annyira komplex a lelki tevékenységünk, hogy még a tetteink mögött meghúzódó tudatos vagy félig tudatos indítékainkat is alig-alig érthetjük meg,⁹ és akkor a tudattalan motivációkról még nem is szóltunk.¹⁰ „Az ember szíve kikutathatatlan. Önmagát ismeri legkevésbé, mert hajlik arra, hogy becsapja magát a saját indítékai felől, és mert csak a jót akarja elhinni magáról. Mentegeti, kicselezi vagy elfojtja magában a lelkiismerete által elítélt gondolatokat és indulatokat.”¹¹

A megromlott gondolkodás következményei az emberi viselkedésben

Az Isten törvényének áthágásából fakadó következményeket, pontosabban az ennek nyomán az emberi viselkedésben megjelenő reakciókat tekintjük át a következőkben. Ez azért fontos, mert segíthet megérteni, hogy Isten hogyan próbálja megszabadítani az embert a káros szégyenérzettől és annak hatásaitól.

Egy népszerű és téves elképzelést rögtön szeretnék is eloszlatni. A különböző művészeti alkotásokon úgy ábrázolják a fügefa körülkötőket, amelyek csak a nemi szerveket takarják el Ádám és Éva testén.

A szöveget és a bűnesetet alaposabban tanulmányozva azonban könnyen belátható, hogy nem pusztán a szexualitással összefüggő szemérmességre utal itt az ige - noha kétségtelenül erre is vonatkozik -, hanem arra, hogy egész fedetlen testüket megpróbálták eltakarni levelekkel. Láthattuk, hogy a bűn sokkal nagyobb rombolást végzett az ember lelki, gondolati és szellemi világában, semhogy az csupán a szexualitásra korlátozódott volna. A lelkük is kiszolgáltatott volt immár a bűnnek. Olyan mélységes szégyent éreztek a bűn miatt, hogy úgy gondolták, be kell fedni az egész testüket, mert különben nem járulhatnak Isten elé. De ez mit sem segített, hiszen amikor Isten megjelent a kertben, rémülten menekültek és rejtőztek el előle. Tisztában voltak vele, hogy nem tagadhatják le és nem

mentegethetik bűnüket, azonban az őszinte bűnbánat helyett Ádám a feleségét hibáztatta, és ezzel egyidejűleg magát Istent is vádolta, mintha csak ezt mondta volna: „Nem én tehetek róla, hanem az asszony, akit Te teremtettél. Végső soron tehát Te vagy a hibás!”

„Ádám, aki Éva iránti szeretetből tudatosan játszotta el Isten jóváhagyását és édeni otthonát, az örök élet örömét, most bukása után képes volt törvényszegéséért társát, sőt magát a Teremtőt is felelőssé tenni. Ilyen rettenetes hatalom a bűn.”¹²

Férjéhez hasonlóan Éva is megpróbálta lerázni magáról a felelősség terhét azzal, hogy a kígyóra mutogatott. Ugyanaz az önigazultság húzódott meg válaszaik mögött, amely azóta is jelen van az emberi gondolkodásban és viselkedésben.¹³ Ahelyett, hogy alázatosan bevallanánk bűneinket, védekezni próbálunk, megkíséreljük igazolni tetteinket, és végső soron át akarjuk hárítani vétkeinket másokra, a körülményekre vagy Istenre.

Nézzük meg, hova vezet mindez. Megint csak egyet kell lapoznunk a Bibliában, és meg is érkezünk Káin és Ábel történetéhez:

„Azután ismerte Ádám a feleségét, Évát, aki fogadott méhében, és szülte Káint, és mondta: Nyertem férfiat az Úrtól. És ismét szülte annak atyjafiát, Ábelt. És Ábel juhok pásztora lett, Káin pedig földművelő. Lőn pedig idő múltával, hogy Káin ajándékot vitt az Úrnak a föld gyümölcséből. És Ábel is vitt az ő juhainak első fajzásából és azoknak kövérségéből. És tekintett az Úr Ábelre és az ő ajándékára. Káinra pedig és az ő ajándékára nem tekintett, miért is Káin haragra gerjedt és fejét lecsüggesztette. És mondta az Úr Káinnak: Miért gerjedtél haragra, és miért csüggesztéd le fejedet? Hiszen ha jól cselekszel, emelt fővel járhatsz, ha pedig nem jól cselekszel, a bűn az ajtó előtt lefelé esik, és reád van vágyódása, de te uralkodj rajta! És szólt s beszélt Káin Ábelrel, az ő atyjafiával. És lőn, amikor a mezőn voltak, támadott Káin Ábelre, az ő atyjafiára, és megölte őt. És mondta az Úr Káinnak: Hol van Ábel, a te atyádfia? Ő pedig mondta: Nem tudom, avagy őrizője vagyok-e az én atyámfiának?”¹⁴

Ennek az eseménynek a leírása egyrészt megmutatja nekünk, hogy a bűn – részben a szégyen- és büntudatvezérelt gondolkodásmódon keresztül – milyen gyorsan torzította el és rongálta meg az ember-ember és az Isten-ember viszonyt,

másrészt meg is erősíti a fentebb leírt felismeréseket, amit a bűneset kapcsán tárgyaltunk. Továbbá ki is egészíti az ott levont tanulságokat.

„Isten elmondta nekik, miként gondoskodott az ember megváltásáról, és ők megértették az Isten által elrendelt áldozati rendszert. Tudták, hogy ezekkel az áldozatokkal kell kifejezniük a Megváltóba vetett hitüket. Őt jelképezték az áldozatok. Bemutatásukkal azt is elismerték, hogy csak Ő bocsáthat meg nekik.”¹⁵

A két testvér áldozata között volt egy alapvető különbség, ami miatt Ábel ajándékát elfogadta Isten, Káinét viszont nem. Káin a saját érdemeivel lépett Isten elé. Úgy mutatta be az ajándékként hozott gyümölcsöket, mintha ezzel szívességet tenne Istennek, ami által elnyerheti majd Isten jóváhagyását. Nem akart igazán hinni a megígért áldozatban, mert úgy érezte, hogy azzal elismerné saját gyengeségét, „és azt, hogy megváltását teljesen a megígért Megváltó engesztelésétől várja”.¹⁶ A szégyenérzet tipikus reakciója ez, és egyben az emberi élet egyik legnagyobb, ha nem a legnagyobb tragédiája. Csírájában már abban a mozzanatban is tetten érhetjük a saját érdemeiben és erejében bízó emberi viselkedést, amikor Ádám és Éva fügefafa leveleket aggattak magukra, mintha a szégyen takargatása mellett ezzel azt is kifejezték volna, hogy ők meg tudják és meg akarják védeni magukat a bűn rontásától és következményeitől. Káinnál ez a magatartás már nyílt lázadáshoz vezetett Istennel szemben. Micsoda ellentmondás feszül itt a háttérben! Akárcsak Ábelnek, Káinnak is lehetősége volt megismerni és elfogadni Isten igazságát, de ő úgy döntött, hogy ezt nem teszi meg. Ehelyett inkább saját igyekezetével próbálta mintegy kikényszeríteni Istentől az üdvösségét, jóllehet közben tudta, hogy ez nem lehetséges.

Mennyiszer vagyunk mi is így ezzel! Hiába ismerjük és hangoztatjuk, hogy egyedül Krisztus kegyelme által nyerhetjük el Isten bocsánatát és jóváhagyását, bűneink szégyenétől hajtva mindenféle módon megpróbáljuk bebizonyítani Isten előtt, hogy jók vagyunk.¹⁷ Saját érdemeinkben bízva minden erőnkkel igyekszünk jóvátenni vétkeinket, amelyeket nem lehet. Önigazultságunk miatt a szívünk mélyén tiltakozunk, és nem akarjuk elismerni, hogy nincs és nem is lehet semmi érdemünk az üdvösségünkben. „Mert kegyelemből tartattatok meg, hit által, és ez nem töletek van: Isten ajándéka ez. Nem cselekedetekből, hogy senki ne kérkedjék.”¹⁸ Nincs tehát másra szükségünk, kizárólag a Krisztus kiontott vérébe vetett hitre, mert „nincsen senkiben másban üdvösség, mert nem is adatott az

emberek között az ég alatt más név, mely által kellene nekünk megtartatnunk”.¹⁹

Végső soron ennek a kétféle gondolkodásmódnak a szembenállása és küzdelme húzódik meg a szégyenérzet mélyén.

Az a döbbenetes és ördögi ebben, hogy a szégyen vagy büntudat²⁰ által gerjesztett cselekedetek mögött meghúzódó indítékok²¹ nehezen tudatosulnak, sokszor csak félig-meddig, vagy egyáltalán nem vagyunk velük tisztában. E motivációk belátása ugyanis ismét annak elismeréséhez vezetne, hogy nincs bennünk semmi jó, Isten kegyelmétől függünk, önmagunkban gyengék és elesettek vagyunk, teljesen kiszolgáltatva a bűn hatalmának. És éppen ez az, amitől menekülünk. Így zárul be a 22-es csapdája. Egészen odáig fajul ez, amint Káinnál is láthatjuk, hogy Istenre (vagy épp más emberre) fordítjuk haragunkat, mert nem fogadja el igyekezetünket. Neheztelünk Istenre és a másik emberre azért, mert nem az általunk megszabott módon fogad el bennünket, és nem úgy cselekszik, ahogy elvárjuk. Ember és ember relációjában is békétlenséget, keserőséget, tragédiát eredményez ez a fajta hozzáállás, Isten és ember kapcsolatában azonban mélységes és érthetetlen tiszteletlenségről árulkodik. A teremtmény akarja megszabni Teremtőjének a feltételeket?!

„Amikor Káin látta, hogy Isten nem fogadja el áldozatát, megharagudott az Úrra és Ábelre. Az dühítette fel, hogy Isten nem fogadta el az ember pótlékát az Isten által elrendelt áldozat helyett, és mérges volt a testvéreire, amiért ő engedelmeskedett, s nem lázadt vele együtt Isten ellen. (...) Káin gyűlölte és meggyilkolta testvérét, nem valami hibáért, hanem »mivel az ő cselekedetei gonoszak voltak, a testvéreié pedig igazak« (1Jn 3,12). A gonoszok minden korszakban gyűlölték azokat, akik jobbak voltak, mint ők. Ábel engedelmes élete állandó dorgálásként hatott.”²²

Milyen végtelen mély tapintat és szeretet nyilvánul meg azonban Isten Káinhoz intézett kérdéseiben! „Miért gerjedtél haragra, és miért csüggesztéd le fejedet? (...) Hol van Ábel, a te atyádfia? (...) Mit cselekedtél?” Nyilvánvalóan Isten nem azért várt válaszokat, mert nem ismerte a körülményeket. Isten előtt semmi nem marad titokban. Hanem kegyelme és megmentő szándéka nyilatkozott meg abban, hogy Káint a súlyos törvényszegése ellenére sem hagyta magára, hajlandó volt beszélgetni vele. A lelkiismeretére akart hatni a kérdéseivel. Isten azt szerette volna elérni, hogy bánja meg bűnét, mert csak ezáltal nyerhet bűnbocsánatot. Az

eszével Káin is felfogta ezt, de szíve már annyira megkeményedett Isten elleni lázadásában, saját akaratának és elképzeléseinek követésében, hogy nem volt számára visszaút. Hiába tárta elé Isten több ízben is a bűnből való szabadulás útját, hiába próbált a lelkére beszélni, ő nem akarta elfogadni az Isten által felkínált utat. „Hiszen ha jól cselekszel, emelt fővel járhatsz” – szólt az üzenet és figyelmeztetés Káinhoz, de ő ekkor már döntött.

Isten ilyen egyszerű alapelvben tárja elénk is a szégyen nélküli élet valódi perspektíváját. Ha jól cselekszünk, nem kell szégyenkeznünk semmi miatt. Akkor egyenes gerinccel és emelt fővel élhetjük az életünket. De ha saját erőből próbálunk jót tenni, annak bukás és újabb bűnös cselekedetek lesznek a gyümölcsei, amelyek eredményeképp még jobban erőt vesz rajtunk a saját érdemeinkben bízó jóvátétel vágya. Isten már itt előrevetíti a szégyenből való szabadítás lényegét, azonban ennek részleteit cikksorozatunk következő, egyben utolsó részében tárgyaljuk.

1Móz 4,7-ben²³ Isten megmutatja az alapját annak, hogyan érhetjük el a tiszta és szégyenfolt nélküli lelkiismeret békéjét. Csodálatosan következetes Isten Igéje abban, hogy egy-egy törvényszerűséget, alapelvet nemcsak egy helyen ismertet velünk, hanem más szakaszokban is rálelhetünk, és soha nem találunk ellentmondást. Az emelt fővel járás mint a szégyenérzettől és büntudattól mentes élet ismertetőjegye, gyönyörűen jelenik meg egy másik ószövetségi igeszakaszban is, Jób 11,14-15-ben: „Ha a hamisságot, amely a te kezvedben van, távol tartanád magadtól, és nem lakoznék a te hajlékodban gonoszság, akkor arcodat fölemelhetnéd szégyen nélkül, erős lennél, és nem félnél.” Tökéletes logikai összhangban van ez a két igehely egymással. A gonosz tettek elkövetése büntudatot és szégyenérzetet szül, a jó cselekedetek viszont megtermik a tiszta lelkiismeret gyümölcseit. A Jób könyvében található ige még ki is egészíti ezt a gondolatot azzal, amit Ádám és Éva bűneset utáni reakcióiban is felfedezhettünk, hogy a szégyen félelmet szül, és így módon ássa alá az ember erkölcsi erejét. Bár Isten mindennel felruházott bennünket ahhoz, hogy uralkodni tudjunk a bűnön, és így az erkölcsi erőnk is folyamatosan növekedjék, de ha a szégyenérzet az Isten jóságába vetett hit nélkül, az Isten iránti bizalom nélkül jelenik meg az életünkben, akkor az Ő büntetésétől való félelem fog erőt venni rajtunk. Holott „nem félelemnek lelkét adta nekünk Isten, hanem erőnek, szeretetnek és józanságnak lelkét”.²⁴

Újszövetségi szempontok

Eddigi vizsgálódásunk kizárólag az Ószövetségre korlátozódott. Ennek részben az volt az oka, hogy jóval több helyen fordul elő a szégyen kifejezés az ótestamentumi iratokban, jóllehet a szégyenérzet – nem mint szó, hanem mint lelki magatartás – az Újtestamentumban is sok helyen tetten érhető. Másrészt mindenképpen az alapoknál szerettem volna kezdeni a téma kibontását. A Biblia vaslogikájának megerősítéséhez azonban tekintsünk át még további két újszövetségi igeszakaszt is a szégyenérzet szempontjából.

Az első Krisztus egyik példázata, amely érzékletesen szemlélteti az öngazultság és az ember teljes méltatlansága elismerésének lelkülete közötti, szélesen tátongó szakadékot. Ahogy arra már az első emberpár és Káin esetében is rámutattunk, ezek a lelki magatartásformák az indítékok szintjén szorosan összekapcsolódnak a szégyenérzettel.

„Némelyeknek pedig, akik elbizakodtak magukban, hogy ők igazak, és a többieket semmibe sem vették, ezt a példázatot is mondta: Két ember ment fel a templomba imádkozni, az egyik farizeus, és a másik vámszedő.

A farizeus megállván, ily módon imádkozott magában: Isten! Hálákat adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint egyéb emberek, ragadozók, hamisak, paráznák, vagy mint ím, e vámszedő is. Böjtölök kétszer egy héten, dézsmát adok mindenből, amit szerzek.

A vámszedő pedig távol állván, még szemeit sem akarta az égre emelni, hanem verte a mellét, mondván: Isten, légy irgalmas nekem, bűnösnek! Mondom néktek, ez megigazulva ment alá az ő házához, inkább, hogynem amaz: mert valaki felmagasztalja magát, megaláztatik; és aki megalázza magát, felmagasztaltatik.”²⁵

A farizeus imádságának jellegéből kitűnik, hogy nem azért ment imádkozni a templomba, mert bűnbocsánatra szoruló bűnösnek tartotta magát, hanem mert saját érdemeire és jó cselekedeteire hivatkozva dicséretet remélt kivívni magának Istentől. Azt a jelentőségteljes mozzanatot is kiolvashatjuk a farizeus viselkedéséből, hogy nem Isten jelleméhez mérte magát, hanem másokéhoz. Önhittség uralkodott a szívében, és igazságosságát így másokhoz mérvén, annál igazabbnak tartotta magát, minél gonoszabbnak tűntek mások. Így zárja el magát

az önhitt, öngazult ember a bűnei felismerésétől, ami alapvető feltétele volna annak, hogy Isten igaznak nyilváníthassa: „Csakhogy ismerd el a te hamisságodat, hogy hűtlenné lettél az Úrhoz, a te Istenedhez. (...) Térjetek vissza, szófogadatlan fiak, és meggyógyítom elpártolásotokat! Íme, mi hozzád járulunk, mert te vagy az Úr, a mi Istenünk!”²⁶ Isten mindent megtett és megtesz azért, hogy kiszabadítsa az embert a bűneiből. A végtelenül bölcs Isten azonban feltételeket szabott ehhez, mert egyedül Ő ismeri igazán a bűn valódi természetét, és az abból való menekülés lelki, erkölcsi törvényszerűségeit. Ezeket a feltételeket mindenkinek szabadságában áll elismerni és elfogadni, vagy épp megtagadni: „Az Úr pedig a Lélek, és ahol az Úr Léleke, ott a szabadság.”²⁷ De „semmi sincs olyan sértő Isten számára, és semmi sem olyan veszélyes az emberi lélekre, mint a büszkeség és elbizakodottság - ez a legreménytelenebb és legkevésbé gyógyítható bűn”.²⁸

A vámszedő egészen másféle lelki magatartással érkezett az imádság helyére. Tudatában volt bűnös és tisztátalan állapotának, s annak, hogy semmit nem tud felmutatni Isten előtt, amit Ő elfogadhatna jóvátételként. Nem másokhoz mérte magát, és bűntudatának rettenetes súlya alatt kétségbeesetten kiáltott Istenhez: „Isten, légy irgalmas nekem, bűnösnek!” Egyedül Isten bocsánatára vágyott, és arra a lelki békére, amit a bűnbocsánat teremthet meg a szívben: „Boldog az, akinek hamissága megbocsáttatott, vétke elfedeztetett. Boldog ember az, akinek az Úr bűnt nem tulajdonít, és lelkében csalárdság nincsen.”²⁹ Kizárólag Isten kegyelmében bízott, ezért áldásban részesült: „Mondom néktek, ez megigazulva ment alá a házához, inkább, hogynem amaz.”

Ehhez szorosan kapcsolódik az a figyelmeztetés, amellyel Krisztus ezt a példázatot zárja: „Mert valaki felmagasztalja magát, megaláztatik; és aki megalázza magát, felmagasztaltatik.” Az ember önnön érdemeire és igazságára alapozott igyekezetében éppen abból zárja ki magát, amire igyekezete irányul: Isten elfogadásából, megigazításából. Nem a szándékban rejlik ugyanis a farizeus és a vámszedő közötti különbség, hanem abban, ahogyan azt el akarják érni. A farizeus is Isten kegyét és jóváhagyását kereste, különben nem jött volna imádkozni.³⁰ Ennek a keresésnek a mozgatórugója viszont éppen az a bűntudat és szégyenérzet, amely az elfedezni próbált bűnös tetteinek a következménye. Igazolni akarta magát Isten előtt, de igazolni saját igazságát csak valami ellenében lehet. Azért ment tehát Istenhez, hogy elnyerve elfogadását, elhallgattathassa azt a belső lelkiismereti hangot, amely bűnös mivoltára

emlékeztette, és amely tragikus módon alig-alig vált tudatossá benne.

Vele ellentétben a vámszedő egyáltalán nem akarta eltitkolni bűneit, hanem tehetetlenségében és méltatlansága teljes tudatában megragadta a Megváltót. „Önmagát úgy látta, mint aki csak szégyenre érdemes. Akik Istent keresik, azoknak is így kell magukra tekinteniük. Hittel – olyan hittel, amely minden magabízásról lemond – kell a rászoruló könyörgőnek megragadnia a végtelen hatalmat.”³¹

A farizeus és a vámszedő magatartása közötti különbséget vizsgálva joggal merülhet fel a kérdés, hogy az egyik ember miért és a másik miért nem jut el kegyelemre szorultságának valódi belátásáig. Önmagától egyetlen ember sem képes arra, hogy ráébredjen hibáira: „Csalárdabb a szív mindennél, és gonosz az; kicsoda ismerhetné azt?”³²

„Az ajkak vallhatják a lélek szegénységét, miközben a szív ezt nem ismeri el. Beszélhetünk Istennek a lelkünk szegénységéről, miközben a szívünket majd szétveti a büszkeség tökéletes alázatunk és felemelő igazságosságunk miatt. Csak egyetlen módon ismerhetjük meg magunkat igazán: Krisztusra kell néznünk. Ha nem veszünk tudomást Krisztusról, akkor a saját igazságunkban sütkérezünk. Ha Jézus Krisztus tisztaságát és tökéletességét szemléljük, akkor a maguk valóságában látjuk meg gyengeségeinket, szegénységünket és hibáinkat. Elveszettnek és reménytelennek látjuk meg magunkat, akik öngazságuk rongyaiba burkolóznak, mint a többi bűnös. Akkor meglátjuk azt is, hogy ha megmenekülünk, azt nem a saját igazságunknak köszönhetjük, hanem egyedül Isten végtelen kegyelmének.”³³

A vámszedővel ellentétben a farizeus nem jutott el a mély, a bűnökkel szembeni kíméletlen önvizsgálatra, és így az igazi önismeretre sem. Önhittségében, saját igazságosságának hamis tudatában egyre jobban megkeményedett. Ennek kapcsán eszünkbe juthat egy nagyon ideillő párhuzam:

„Káin igaznak tartotta magát, ezért csak hálaáldozattal járult Isten elé. Nem tett bűnvallást, és nem ismerte el, hogy kegyelemre szorul. Ábel viszont az Isten Bárányára mutató vérrel érkezett, és bűnösnek tartotta magát. Úgy járult Isten elé, mint aki elveszett, és egyetlen reménye Isten meg nem érdemelt szeretete. Az Úr tetszéssel fogadta Ábel áldozatát, de nem fogadta el Káinét. Az ínség érzete,

szegénységünk és bűnös voltunk beismerése alapvető feltétele annak, hogy Isten elfogadhasson bennünket.”³⁴

Szégyentől és büntudattól hajtva, önnön érdemeink igazolására és elfogadtatására tett kísérleteinkben megkeményedve, némelyikünk olyan súlyosan és látványosan hágja át Isten törvényét, hogy kiontja egy másik ember életét, felhatalmazva érezvén magát ilyen ítélet végrehajtására. Valaki „csak” addig jut el ebben a folyamatban, hogy állandósult felsőbbrendűsége tudatában megvet és lenéz mindenkit maga körül, hogy ezzel igazolja saját jóságát. Isten igéje azonban félreérthetetlenül ítél meg bennünket: „És megemlékeztek a ti gonosz utaitokról és cselekedeteitekről, melyek nem voltak jók, és megutáljátok magatokat vétkeitek és utálatosságaitok miatt.”³⁵

Egyre inkább kezd körvonalazódni előttünk, miben is ragadhatjuk meg a szégyenérzet lényegét, hogyan is fejti ki hatását, milyen megnyilatkozási formái vannak. Vizsgáljunk meg azonban még egy újszövetségi igeszakaszt, amely kiegészíti eddigi felismeréseinket annak a nehezen feloldható ellentmondásnak a kapcsán, hogy a szégyenérzet egyrészt szükséges ahhoz, hogy belássuk és megbánjuk bűneinket, ugyanakkor képes arra is, hogy éppen ebben akadályozzon meg bennünket. Jelenések könyve 3. fejezetének 17-18. verse így hangzik:

„Mivel ezt mondod: Gazdag vagyok, meggazdagodtam, és semmire nincs szükségem – és nem tudod, hogy te vagy a nyomorult, nyavalyás, szegény, vak és mezítelen: azt tanácsolom neked, hogy végy tőlem tűzben megpróbált aranyat, hogy gazdaggá légy, és fehér ruhákat, hogy öltözeted legyen, s ne láttassék ki a te mezítelenséged rútsága, és szemgyógyító írral kend meg a szemeidet, hogy láss.”

A „mezítelenséged rútsága” régies kifejezés így adható vissza pontosabban: „mezítelenséged szégyene”. Az idézett szakasz végétől visszafelé haladva és az igét így kibontva megérthetjük, hogy Jézus Krisztus tanácsai arra vonatkoznak és arra figyelmeztetnek bennünket, hogy egyedül a Megváltónkba vetett hit, kizárólag Krisztus igaz jellemének igénylése és annak felöltése révén szabadulhatunk meg mezítelenségünk szégyenétől.³⁶ Az utolsó tanács – „...és szemgyógyító írral kend meg a szemeidet, hogy láss” – pedig végső felhívásként arra utal, hogy magunktól nem is vagyunk képesek felismerni szégyenletes jellemünket és cselekedeteinket. Ezt támasztja alá az igehely első része is. Sőt! Nemcsak vakok vagyunk valódi állapotunk felismerésére, hanem ami miatt Isten

szerint szégyenkeznünk kellene, azt mi önismerésünkben tündöklő jónak látjuk. A bűn talán leghatalmasabb rombolása ez az emberi gondolkodásban, hogy ami a valóságban iszonyú, azt mi vonzósnak és kívánatosnak érzékeljük, ami pedig valóban értékes és nemes, azt nem akarjuk megtérni az életünkben. Ettől az ellentétől feszül az egész igeverv. Óriási szakadék tátong Isten elképzelése és az emberi látásmód között.

A szégyenérzet vonatkozásában ez az ellentmondásos viselkedés úgy jelenik meg, hogy az ember éppen azzal kérkedik - „Gazdag vagyok, meggazdagodtam, és semmire nincs szükségem” -, ami valójában a gyalázatára van. Jellemző magatartás, hogy ha valamivel hivalkodunk, akkor sokszor éppen annak az ellenkezőjét próbáljuk elfedni magunk és mások előtt. Sikeres cégvezetők a hatalmas teljesítményeikkel, kitűnő tanulók a kiváló versenyeredményeikkel, jó modorú emberek a kifogástalan viselkedésükkel sok esetben csak a szégyenérzetüket, csökkentértékűségük tudatát próbálják takargatni, kompenzálni, saját erejükre és teljesítményükre támaszkodva.³⁷ Az ige azonban azt tárja itt is elénk, hogy ha meg nem térünk az önhittség és magabizás állapotából, nem fogunk a győztesek közé számláltatni. Egyedül az akadályozhat meg bennünket naponkénti megtérésünkben, hogy elutasítjuk az Isten által felkínált utat, Krisztus kegyelmének hit általi elfogadását. Ha szennyes öltözetünket saját érdemeink alapján igényeljük Krisztus ünneplő, fehér ruhájára cserélni, bizonyosan kudarcot vallunk. Az Istenbe vetett igazi hit és bizalom, szeretetének megismerése és hit általi megértése³⁸ nélkül ugyanis az embernek nincs elég erkölcsi ereje és bátorsága szembenézni a bűntudat és szégyenérzet önkárhoztató vádjával. Isten jellemének valódi ismerete nélkül bűneink tudata pusztító erővel taglózna le minket. Bűneinket, gyengeségeinket csak azért nem akarjuk magunknak sem és Istennek sem beismerni, mert nem ismerjük Őt igazán. Ha pedig nem ismerjük és nem merünk Őhöz fordulni, egyetlen lehetőség marad a szégyen által űzött, vétkeket elfedezni próbáló ember számára: önmegváltásba menekülni Isten elöl. „Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged, az egyedül igaz Istent, és akit elküldtél, Jézus Krisztust.”

Ezzel a gondolattal gyakorlatilag leraktuk az alapokat, bemutatva, hogyan szabadít meg Isten a szégyenérzetből. Cikksorozatunk utolsó részében ennek részleteit fogjuk feltárni.

Jegyzetek

1 A tanulmány első részében a szegényérzet bibliai fogalmát határoztuk meg. Ennek során láthattuk, mennyi helyen és milyen hangsúlyos gondolatokat tár fel a Szentírás a szegénnyel összefüggésben.

2 Az eredeti szavak és jelentéseik meghatározásához az előző részben hivatkozott szótárakon felül a Biblia-felfedező program v3.3-at hívtam segítségül.

3 1Sám 19,24; Jób 1,21; 22,6; 24,7; 24,10; 26,6; Préd 5,15; Ésa 20,2-4; 58,7; Hós 2,2; Ámós 2,16; Mik 1,8.

4 http://hu.wikipedia.org/wiki/Héber_intenzív_igetörzsek

5 A bűn az egészséges szexualitásban is hatalmas károkat okozott. A Biblia szerint a szemérmesség abszolút pozitív tényező a bűn világában: Isten egyik eszköze, hogy az elvadult emberi természetet megpróbálja kordában tartani. A bűn uralmát és elhatalmasodását mi sem jelzi jobban, hogy ma már a szemérmességet ódivatúnak titulálják, és embertömegek büszkén hivalkodnak perverz szexuális szokásaikkal a legnagyobb nyilvánosság előtt is, mintha ez dicséretre és elismerésre méltó lenne.

6 „Mindezek pedig példaképen estek rajtuk, megírtak pedig a mi tanulságunkra, akikhez az idők vége érkezett.”

7 Rm 7,23 alapján annyi bizonyos, hogy a „tagjainkba” van felírva a bűn törvénye, de hogy ez pontosan mit jelent és hogyan valósul meg, arról nincs kinyilatkoztatás. „De látok egy másik törvényt az én tagjaimban, amely ellenkezik az elmém törvényével, és engem rabul ad a bűn törvényének, mely van az én tagjaimban.”

8 Emlékezzünk rá, hogy a bős elsődleges jelentéstartalma is éppen erre utal.

9 Ráadásul az 1Sám 16,7 szerint a természetünk is ellenünk dolgozik ebben: „...mert az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívben van.”

10 A nem tudatosuló, de az életünkre mégis komoly hatást gyakorló lelki folyamatokról a Biblia már Freud előtt közel 2500 évvel ezelőtt így tanúskodik: „Ki veheti észre a tévedéseket? Titkos bűnöktől tisztíts meg engemet!” (Zsolt 19,13)

- 11 Bruno Schwengeler: *Ha fáj a szív...* Ethos, 2000. 99.
- 12 Ellen G. White: *Pátriárkák és próféták*. Advent Kiadó, 1993. 32.
- 13 Érdekesség, hogy a biológiai dimenzióban is megvan ennek a lenyomata. Agyunk ugyanis úgy működik, hogy ha ellentétet észlel az elveink és a magatartásunk között, akkor nem a tetteinket próbálja az elveinkhez igazítani, helyes irányba állítva azokat, hanem az elveket igyekszik a cselekedetekhez hangolni még akkor is, ha ez megalkuvással jár.
- 14 1Móz 4,1-9.
- 15 Ellen G. White: *Pátriárkák és próféták*, i. m., 45.
- 16 Uo., 46.
- 17 Jeff vanVonderen: *Ha belefáradtál, hogy mindig bizonyítanod kell*. Grace Ministries Alapítvány, 1998. 100.
- 18 Eféz 2,8-9.
- 19 Ap csel 4,12.
- 20 Szégyellem magam amiatt, hogy valami rosszat tettem, sőt amiatt, hogy rossz vagyok, és jóvá akarom tenni, be akarom bizonyítani, hogy ez nem így van.
- 21 Fogadjon el Isten a saját érdemeim alapján; elfogadjanak és szeressenek mások; értékes legyek Isten és mások szemében stb.
- 22 Ellen G. White: *Pátriárkák és próféták*, i. m., 47-48.
- 23 „Hiszen, ha jól cselekszel, emelt fővel járhatsz; ha pedig nem jól cselekszel, a bűn az ajtó előtt leselkedik, és reád van vágyódása, de te uralkodj rajta.”
- 24 2Tim 1,7.
- 25 Lk 18,9-14.
- 26 Jer 3,13, 22.
- 27 2Kor 3,17.
- 28 Ellen G. White: *Krisztus példázatai*. Bibliaiskolák Közössége

Könyvkiadó, é. n. 108.

29 Zsolt 32,1-2.

30 Préd 7, 20-22-ben arra a lelki törvényszerűségekre találunk, hogy a lelkük mélyén sokan tisztában vannak azzal, hogy ők sem jobbak, mint a másik ember, ők is esendő bűnösök, csak épp nem hagyják ezt tudatosulni. Bűnös voltuk és megváltásra szorultságuk beismerése és elfogadása helyett, ezt leplezendő maguk előtt, megpróbálják inkább - saját „jó” tetteikben és öinigazságukban bízva - kiérdemelni Isten szeretetét. „Mert nincs egy igaz ember is a földön, aki jót cselekedne és nem vétkezne. Ne figyelmezz minden beszédre, melyet mondanak, hogy meg ne halld szolgádat, hogy átkoz téged. Mert sok esetben tudja a te lelked is, hogy te is gonoszt mondottál egyebeknek.”

31 Ellen G. White: *Krisztus példázatai*, i. m., 111.

32 Jer 17,9

33 Ellen G. White: *Krisztus példázatai*, i. m., 111.

34 Uo., 106-107.

35 Ezék 36,31.

36 A tűzben megpróbált arany a hit, a fehér ruha pedig Krisztus bűntelen jellemének szimbóluma a Bibliában. 1Pt 1,7: „Hogy a ti kipróbált hitetek, ami sokkal becsesebb a veszendő, de tűz által kipróbált aragnál, dicséretre, tisztességre és dicsőségre méltónak találtassék Jézus Krisztus megjelenésekor.” Zak 3,3-4: „Jósua pedig szennyes ruhába volt öltöztetve, és állt az angyal előtt. És szólt és mondta az előtte állóknak: Vegyétek le róla a szennyes ruhákat! És mondta neki: Lásd! Levettem rólad a te álnokságodat, és ünnepi ruhákba öltöztetlek téged!”

37 Pál Ferenc: *A szorongástól az önbecsülésig*. Kulcslyuk Kiadó, 2012. 385.

38 1Jn 4,16: „És mi megismertük és elhittük az Istennek irántunk való szeretetét. Az Isten szeretet; és aki a szeretetben marad, az Istenben marad, és Isten is őbenne.”